

Kannus ja Sievi

Tuohirämeen ja Kukonkylän välille suunniteltujen
sähkönsiirtolinjojen arkeologinen inventointi 2023

Hannu Poutiainen & Akseli Tolvi

Maanala Oy

Sisällysluettelo

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Tausta ja tutkimustehtävä.....	4
2. Menetelmät.....	5
3. Yleiset havainnot	6
3.1. Tutkimushistoria	6
3.2. Historialliset kartat	7
3.3. Topografia ja yleiset maastohavainnot	7
4. Inventointikohteet	15
1. Kannus Kotohaka	15
2. Kannus Rajaräme	17
3. Kannus Rättyänoja	18
4. Sievi/Kannus Hautakangas	20
5. Sievi Pohjanlampi.....	22
6. Kannus Koivuhaudankangas	24
7. Kannus Toivola.....	26
8. Kannus Toivola 2.....	28
5. Yhteenveto ja päätelmät.....	30
6. Lähteet	31

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Tuohirämeen ja Kukonkylän väliset sähkösiirtolinjavaihtoehdot

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen inventointi

Tavoite: Tarkastaa linjojen varren tunnettujen arkeologisten kohteiden kunto sekä selvittää, onko alueella aiemmin tuntemattomia kohteita

Kenttätyöaika: 28.6.–3.7.2023

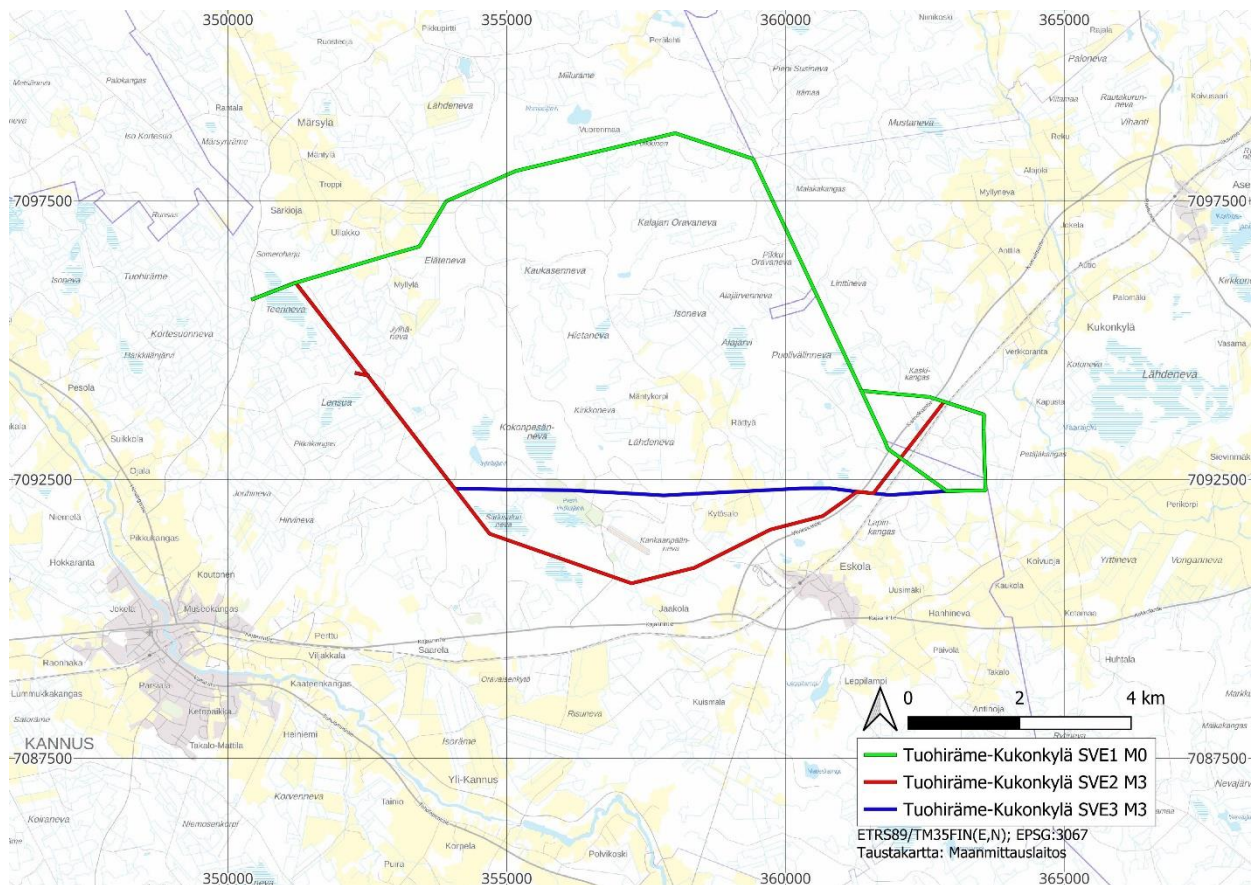
Tutkijat: FM Hannu Poutiainen ja FM Akseli Tolvi, Maanala Oy

Tilaaaja: Winda Energy Oy

Aiemmat tutkimukset: inv. Itäpalo & Schulz 2015, inv. Tiainen & Hiltunen & Ervasti 2023

Tutkimuksessa talletetut esinelöydöt ja näytteet: –

Tulos: Linjausten SVE1–SVE3 kohdalta tai niiden liepeiltä entuudestaan tunnetut arkeologiset kohteet tarkastettiin. Niiden läheisyydestä löytyi ennestään tuntemattomia muinaisjäännöksiä tai tehtiin sellaiseen viittaavia havaintoja: yksi tervahauta, yksi maakuoppa ja kvartsi-iskos. Tunnettujen kohteiden sijainti suhteessa eri linjausvaihtoehtoihin selvitettiin. Ennestään tuntemattomia arkeologisia jäännöksiä löydettiin kolme: tervahauta, hiilihauta ja rajamerkki.

Kuva 1. Inventoitujen linjojen sijainti. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä (korkeus N2000). Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Kansikuva: Kannuksen Kotohaan tunnetun muinaisjäännöksen ulkopuolelta, Särkisillantiestä itään, löytyi kvartsi-iskos koekuopasta. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

1. Tausta ja tutkimustehtävä

Winda Energy Oy valmisteli vuonna 2023 Kannuksen pohjoisosaan sijoittuvan Tuohirämeen tuulivoimapuiston sähkönsiirtoreittien toteuttamista.

Sievin länsiosassa sijaitsevalle Kukonkylän sähköasemalle johtavilla linjavaihtoehdoilla päätettiin tehdä arkeologinen inventointi, jonka Winda Energy Oy tilasi Maanala Oy:ltä 13.6.2023. Työn tavoitteena oli tarkastaa linjojen varsien tunnettujen arkeologisten kohteiden kunto sekä selvittää, onko alueella aiemmin tuntemattomia kohteita.

Inventoinnin vastuuhenkilö oli arkeologi FM Hannu Poutiainen. Maastotyö tehtiin kesä-heinäkuussa 2023 kahden arkeologin työryhmällä, johon kuulu Poutiaisen lisäksi FM Akseli Tolvi.

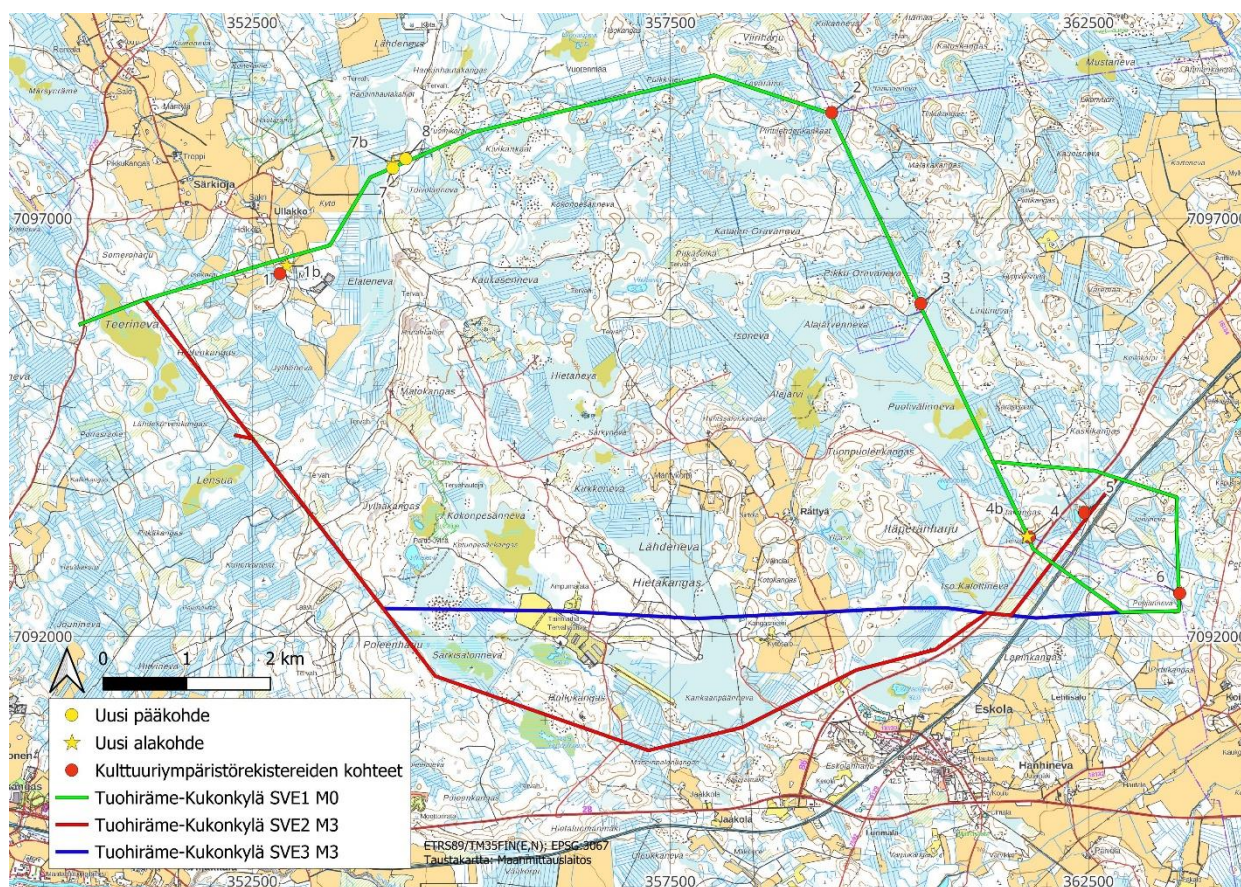
Sähkösiirtolinjoille oli kolme vaihtoehtoista linjausta (SVE 1–3, ks. kuvaa 2 alla). Niiden

liepeiltä oli entuudestaan tiedossa viisi arkeologista kohdetta. Niistä *Kannus Rättyänoja* (N 7095982 E 360495, Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tunnus 1000047011) on rajamerkki. Se sijaitsee linjalla SVE1. *Sievi Pohjanlampi* (N 7093481 E 362452, mj-tunnus 1000046860) on historiallisen ajan tervahauta. Siihen on linjalta SVE2 matkaa noin 70 m.

Kannus Koivuhaudankangas (N 7092515 E 363590, mj-tunnus 1000043241) on rajamerkki. Sen alakohteena on lähistöllä sijaitseva tervahauta. Kohde on linjavaihtoehtojen SVE1 ja SVE3 kohdalla.

Kohteessa *Sievi (Kannus) Hautakangas* (N 7093188 E 361792, mj-tunnus 1000046999) on tervahauta ja rajamerkki. Kohde on linjavaihtoehtojen SVE1 kohdalla.

Kannus Kotohaka (N 7096339 E 352830, mj-rek. 1000028516) on kivilautainen asuinpaikka. Muinaisjäännösalueen pohjoisrajalta on linjalle SVE1 noin 50 m pohjoiseen.

Kuva 2. Inventoidut linjat sekä tarkastetut kohteet merkittynä maastokartalle. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Taulukko 1. Inventointikohteet ja niiden alakohteet. Numero viittaa raportin kohdenumerointiin ja kuvan 2 karttaan.

Nro	Kohdenimi	Mj-tunnus	Tyyppi	N	E	Selite
1	Kannus Kotohaka	1000028516	Asuinpaikka	7096339	352830	
1b	Kannus Kotohaka	1000028516	Kvartsi-iskos	7096430	352912	Alakohde
2	Kannus Rajaräme	1000046748	Rajamerkki	7098266	359428	
3	Kannus Rättyänoja	1000047011	Rajamerkki	7095982	360495	
4	Sievi/Kannus Hauta- kangas	1000046999	Tervahauta	7093188	361792	
4b	Sievi/Kannus Hauta- kangas	1000046999	Tervahauta	7093192	361767	Alakohde
5	Sievi Pohjanlampi	1000046860	Tervahauta	7093481	362452	
6	Kannus Koivuhau- dankangas	1000043241	Tervahauta ja rajamerkki	7092515	363590	
7	Kannus Toivola	Uusi kohde	Hiilihauta	7097601	354180	
8	Kannus Toivola 2	Uusi kohde	Rajamerkki	7097714	354336	

2. Menetelmät

Maastoinventoinnin valmistelemina töinä etsittiin viitteitä arkeologisista kohteista kirjoitus-pöytätyönä mahdollisimman monipuolisten tietolähteiden avulla. Historiallista maankäyttöä selvitettiin ensisijaisesti kartta-aineistojen avulla: työssä tutkittiin järjestelmällisesti pitäjänkartat, vanhat peruskartat ja nykyiset maastokartat.

Linjan varrelta käytiin läpi Maanmittauslaitoksen 0,5 pisteenlaserkeilausaineistoon pohjautuva vinovalovarjoste, josta pyrittiin etsimään anomalioita, esimerkiksi tervahautoja. Lisäksi mallin perusteella pyrittiin löytämään esihistorialliselle asutukselle soveltuvia alueita.

Lisäksi tutkittiin aiemmat arkeologiset arkistoaineistot sekä GTK:n maaperäkartta-aineistoja. Huomiota kiinnitettiin myös alueen paikannmistöön.

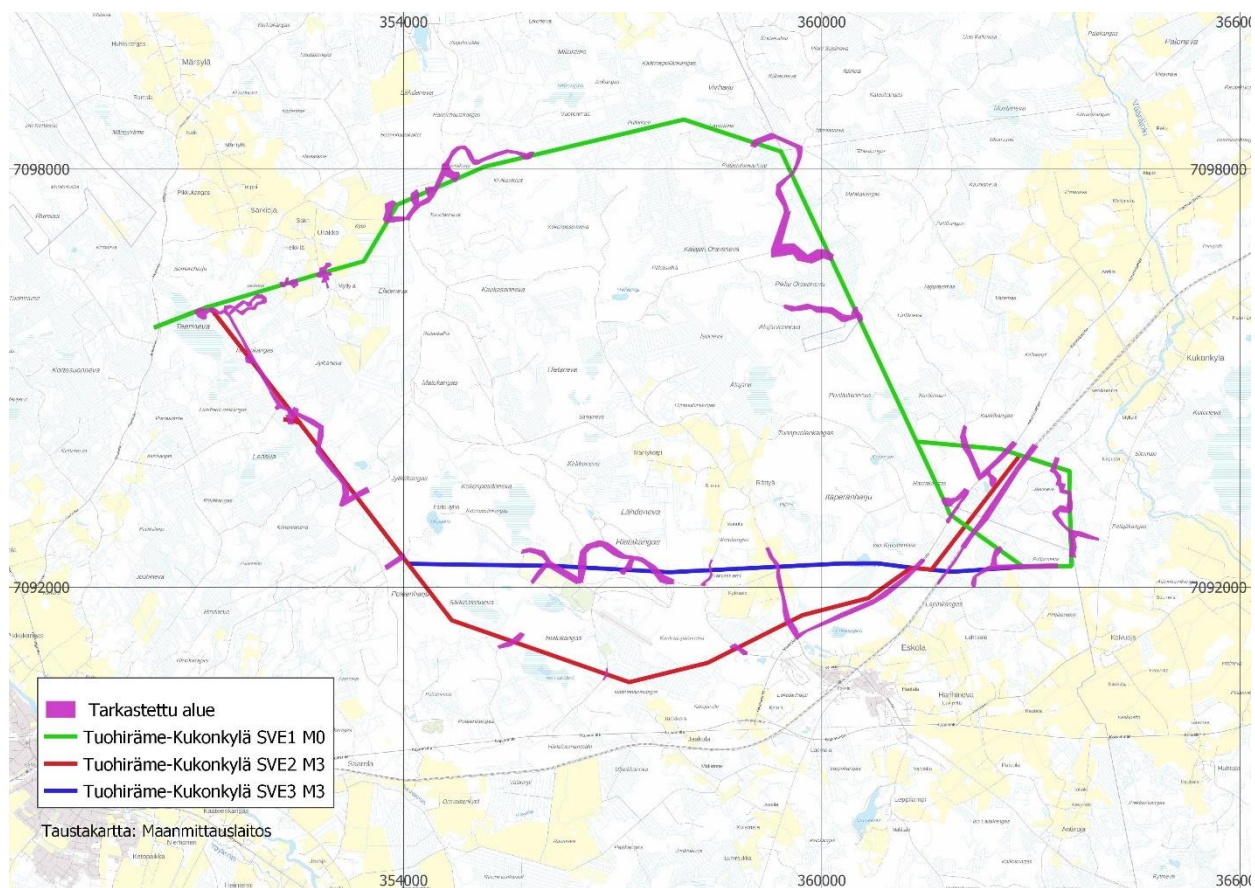
Linjojen maastotarkastuksissa keskityttiin valmistelemissa töissä arkeologisten kohteiden löytymisen kannalta lupaaviksi katsotuille alueille. Esimerkiksi kosteita tasaisia suoperäisiä alueita vältettiin ja sen sijaan kangasalueita käytiin tarkemmin läpi.

Valmistelutyössä havaitut, kenties arkeologisesti potentiaaliset ja kiinnostavat kohdat tarkastettiin maastossa. Maastotarkastuksen tavoite oli selvittää, onko kyseessä esim. luonnonmuodostuma, muinaisjäännös tai muu kulttuuriperintökohde vaiko jokin modernin historiallisen ajan rakenne.

Valmistelemissa töissä tehtyjä havaintoja, kuten mahdollisia tervahautoja, pyrittiin tarkastamaan noin 100 m etäisyydeltä suunnitellusta linjasta. Paikoin näitä käytiin dokumentoimassa kauempaakin.

Lisäksi inventoitiin sellaista maastoa, jonka maaperän ja topografian perusteella voi arvioida olevan sopivaa esim. pyyntikuopille ja hiilihaudoille. Ne voivat olla niin matalia ja pienialaisia, etteivät ne erotu vinovalovarjostekartoilla.

Maastotöissä noudatettiin vakiintuneita arkeologisen inventoinnin menetelmiä. Maastoa tarkasteltiin silmämääräisesti ja sopiville paikoille tehtiin koekuoppia ja maaperäkairauksia. Havainnot dokumentoitiin sanallisesti, valokuvin ja GPS-paikantimella. Sääolosuhteet olivat kenttätöiden aikaan hyvät.

Kuva 3. Maastossa tarkastetut alueet kuvattuina violetilla värillä. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

3. Yleiset havainnot

3.1. Tutkimushistoria

Kannuksessa on tehty arkeologinen perusinventointi yli 40 vuotta sitten (Hiekkänen 1980). Kunnan alueelta ei aiemmin tunnettu esihistoriallisia asuinpaikkoja, mutta niitä löytyi inventoinnissa seitsemän. Metallikautisia röykkiöhautoja tunnettiin Kannuksesta ennen inventointia viisi kappaletta. Maastotutkimusten yhteydessä niitä löydettiin lisää (32 kpl). Muinaisjäänneksien sijaitsevat alueilla, jotka ovat sähkösiirtolinjojen ulkopuolella.

Vuonna 1992 (Sarkkinen) tehtiin arkeologinen inventointi voimajohtolinjalla. Se lähti Kokkolan Ventusnevalta kulkien Kälviän itä- ja Kannuksen länsipuolitse ja edelleen Kalajoen puolelle. Kannuksen puolelta löytyneet kohteet sijaitsevat Ullakosta luoteeseen ja länteen sekä Kannuksen keskustasta pohjoiseen ja länteen.

Myöhemmin, 2010- ja 2020-luvuilla, Kannuksessa on tehty useita arkeologisia

inventointeja, jotka liittyvät erilaisiin hankkeisiin. Vuonna 2012 tehtiin Lestijokilaakson osayleiskaava-alueen inventointi (Jussila & Seppänmaa). Kannuksen puolella inventointialue sijaitsi kuntakeskuksesta luoteeseen ja kaakkoon.

Samoihin aikoihin, vv. 2012–2013, tehtiin kolme muuta inventointia. Mutkalammien tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi sekä Mökkiperän–Pahkamaan, Uusi-Someron ja Mutkalammien tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi (Itäpalo 2013a–c). Tuulipuistot sijaitsevat sähkösiirtolinjoista koilliseen. Kannuksen Kuuronkallion tuulivoimapuisto sijaitsee Kannuksen keskustaaajaman eteläpuolella (Itäpalo 2013c).

Vuonna 2014 tehtiin välin Kokkola–Nivala voimajohtolinjausten arkeologinen inventointi (Itäpalo ja Schulz 2014). Inventoitu voimajohtolinja kulkee Kannuksen keskustaaajaman eteläpuolelta ja kääntyy sitten kohti Muhosta. Vuonna 2015 (Itäpalo ja Schulz) tehtiin

Kannuksen Kaukasennevan tuulipuiston arkeologinen inventointi. Voimalanpaikat sijaitsevat sähkönsiirtolinjojen SVE1–SVE3 rajaamalla alueella. Inventoinnissa tarkastettiin voimalanpaikat ja niiden ympäristöä. Raportissa (s. 8, kartta 6) esitetään inventoidut alueet. Ne eivät ulotu aivan sähkönsiirtolinjoille, mutta suhteellisen lähelle kuitenkin. Tuulipuiston inventoinnissa löytyi neljä historiallisen ajan kohdetta (mm. kaksi tervahautaa) mutta ei esihistoriallisia muinaisjäännöksiä.

Vuotta myöhemmin tehtiin Kannuksen keskustan ja Eskolan osayleiskaava-alueiden muinaisjäänösinventointi (Tiainen & Sepänmaa 2016). Keskustan osayleiskaava-alue jää selvästi sähkönsiirtolinjojen ulkopuolelle. Eskolan kaava-alueen pohjoisosa on lähellä linjoja SVE2 ja SVE3 mutta se rajoittuu Ylivieskantiehen eikä siten ulotu sähkönsiirtolinjojen kohdalle.

Tällä vuosikymmenellä on tehty muutamia inventointeja, jotka ovat osittain ulottuneet Kannuksen puolelle. Niissä ovat löytyneet ne neljä arkeologista kohdetta, jotka ovat sähkönsiirtolinjoilla SVE1–3 tai niiden liepeillä: Kannus Rättyänoja, rajamerkki (Museoviraston muinaisjäänösrekisterin tunnus 1000047011); Kannus Koivuhaudankangas, rajamerkki ja sen alakohteena oleva tervahauta (mj-tunnus 1000043241); Sievi Pohjanlampi, tervahauta (mj-tunnus 1000046860); Sievi (Kannus) Hautakangas, tervahauta ja rajamerkki (mj-tunnus 1000046999; Hiltunen, Ervasti & Luoto 2022; Tiainen, Hiltunen & Ervasti 2023a–b).

Yksi kohde, Kannus Kotohaka, kivikautinen asuinpaikka (mj-tunnus 1000028516), on rekisteröity muinaisjäännökseksi jo aiemmin, arkeologisen tarkastuksen (Pesonen 2016) jälkeen. Vuodesta 1974 lähtien Kannuksessa on tarkastettu useita arkeologisia kohteita, mutta ne eivät sijaitse sähkönsiirtolinjoilla SVE1–3 eivätkä niiden lähistöllä.

3.2. Historialliset kartat

Vanhimpina suurimittakaavaisina karttalähteinä käytettiin pääsääntöisesti 1800-luvun puolivälin pitäjänkarttoja.

Pitäjänkartoilla näkyy useiden kylien maita ja niiden rajoja. Rajapisteet huomioitiin maastoinventoinnissa. Muita mahdollisiin arkeologisiin kohteisiin viittaavia tietoja ei kartoilta todettu.

Maanviljelysmaisemassa sijaitsevia varsin pienialaisia alueita tarkasteltiin varmuudeksi myös isojakokarttojen avulla (Kannuksen Särkiojan varret: Nordenstedt 1816–27 ja 1817–27; saman pitäjän Rättyä: Nordenstedt 1816). Niistä ilmennyt maankäyttö todettiin pitäjänkarttojen tietoja vastaavaksi.

Asutushistoriallisesta näkökulmasta linjat kulkevat melkein kaikkialla kylien takamailla, joilla asutus on nuorta, ja maankäyttö niukkaa.

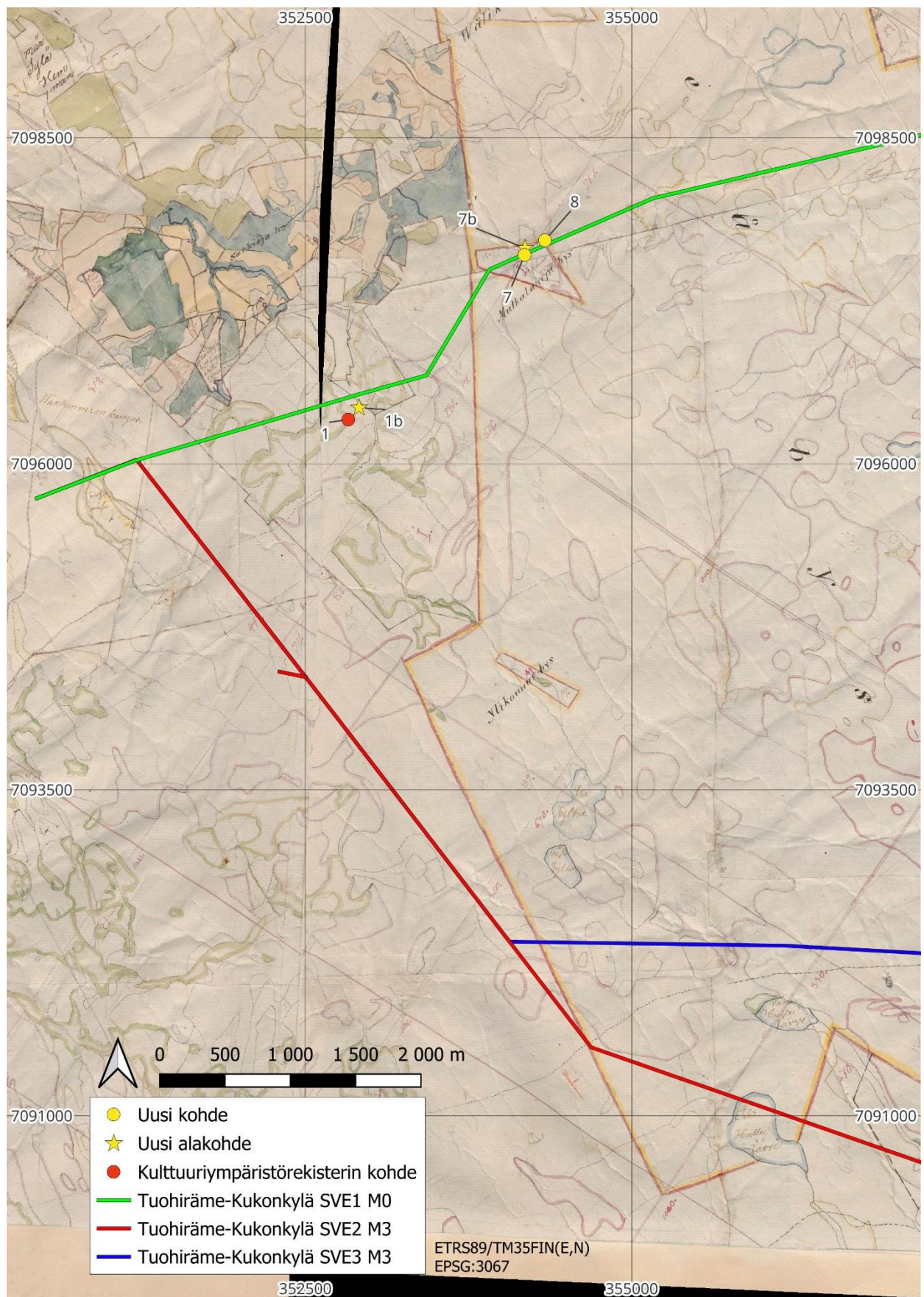
Vinovalovarjostekartoilla havaittiin useita kiinnostavia varjostumia, jotka tarkastettiin maastossa.

3.3. Topografia ja yleiset maastohavainnot

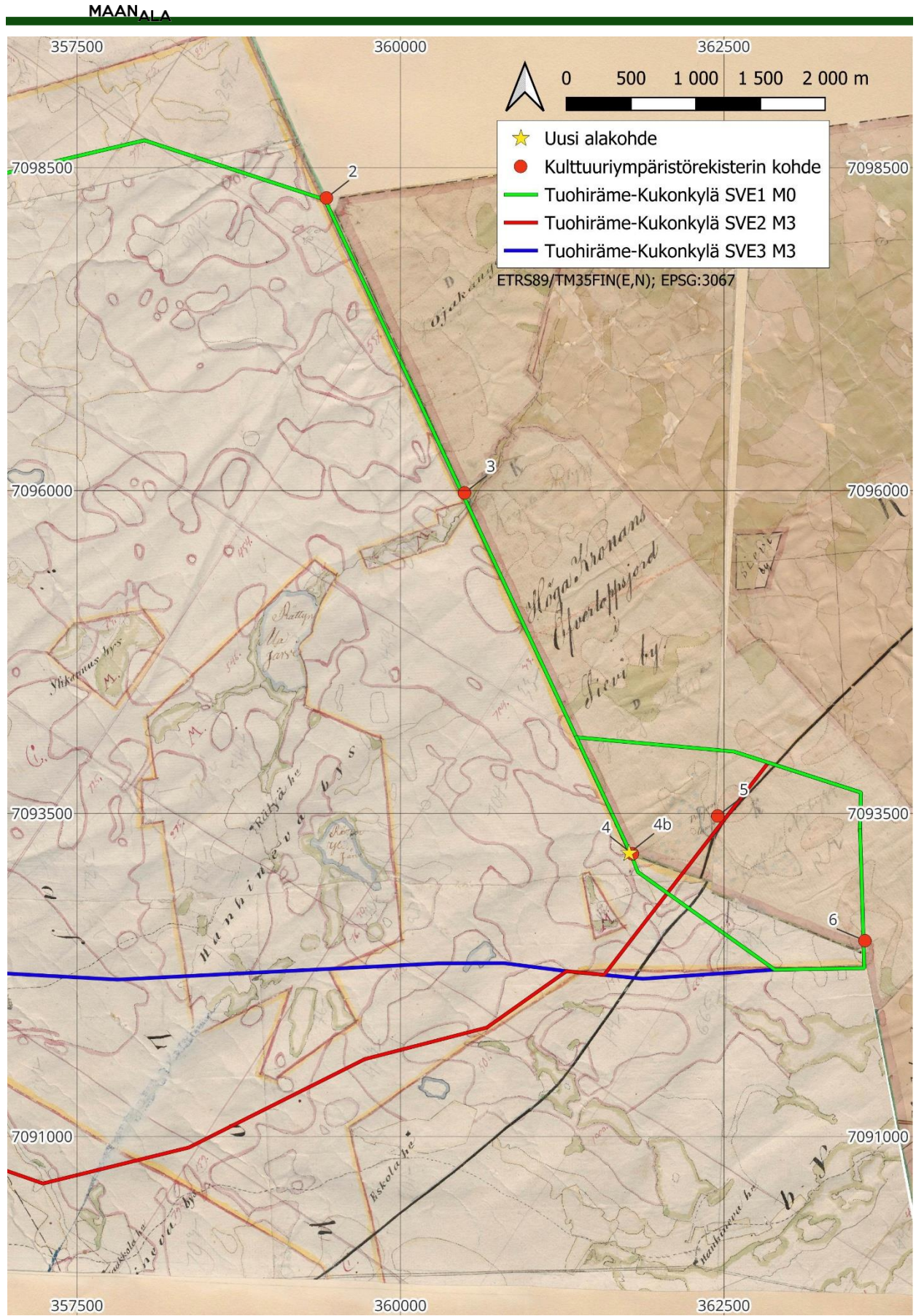
Sähkönsiirtolinjat sijaitsevat mesoliittisen ja neoliittisen kivikauden korkeustasoilla, pääosin korkeustasoilla 60–100 m mpy. Järviä tai jokia ei niillä ole.

Itäosan maasto on valtaosin suota, kivikkoa ja louhikkoa. Länsiosassa, Ullakon eteläpuolella ja varsinkin itäpuolella on kuitenkin muutamia sellaisia maastonkohtia, joilla erityisesti etsittiin pyyntikulttuurien asuinpaikkoja koekuopittamalla.

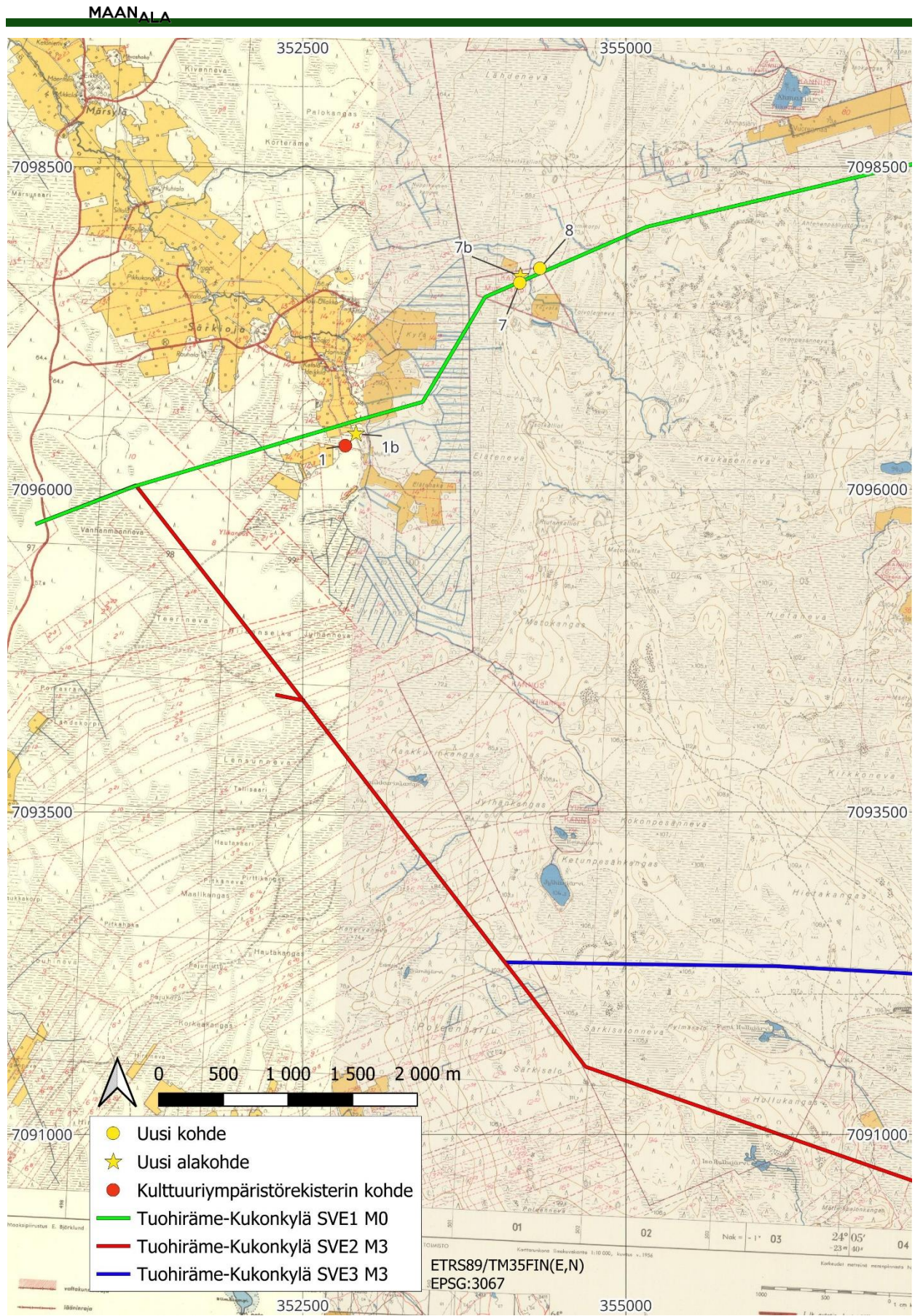
Paikoin on laajoja soranottoalueita ja hakkuu-alueita, joilla maaperä on lähes kivetöntä hiekkaa ja joilla oli mahdollista tehdä pintapointa.

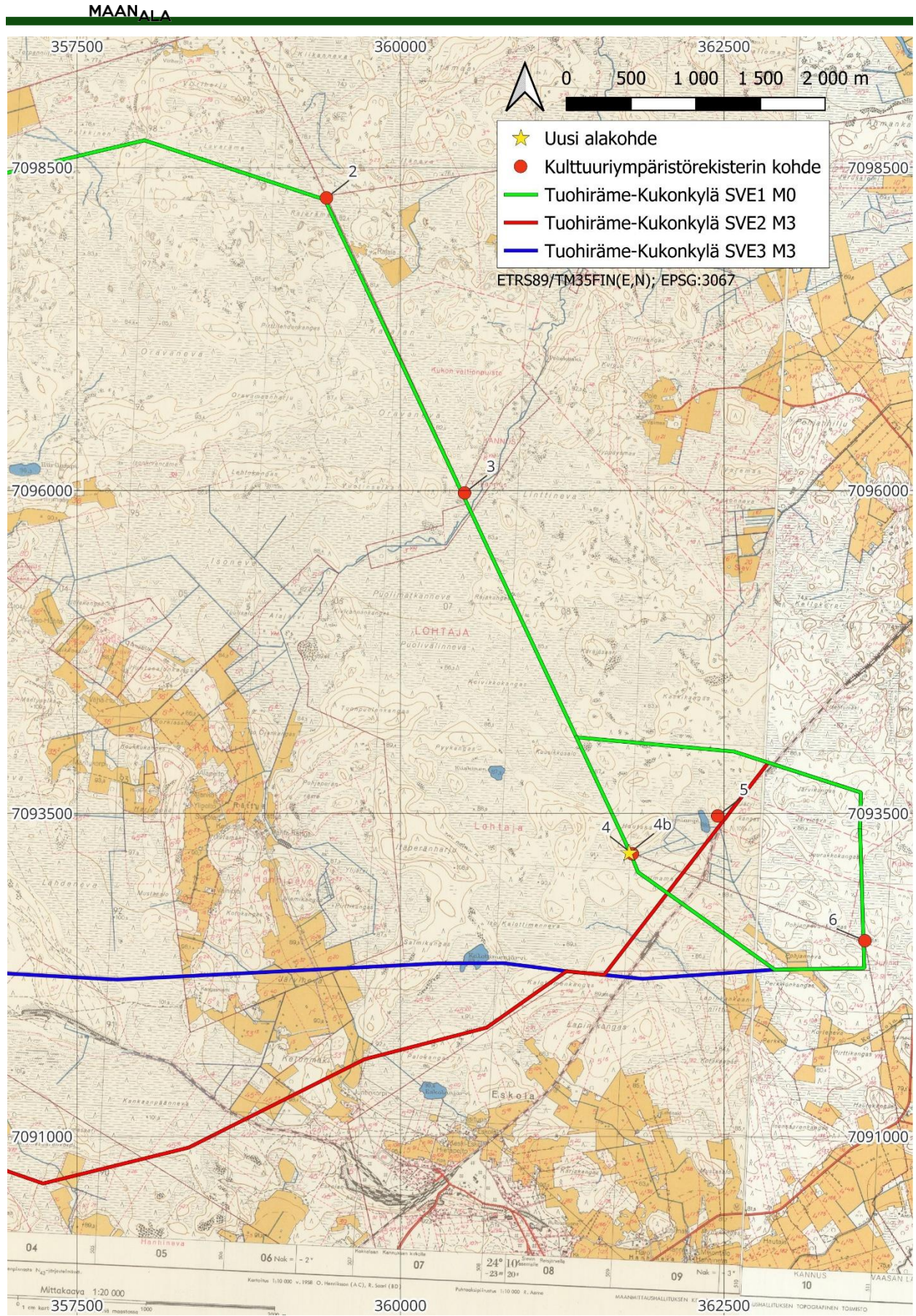
Kuva 4. Inventoidut linjat ja kohteet alueen länsiosassa pitäjänkartoilla (1846a, 1846b). Tunnisteet 1b ja 7b viittaavat ao. kohteiden alakohteisiin. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 5. Inventoidut linjat ja kohteet alueen itäosissa pitäjänkartoilla (1843a, 1843b, 1846a). Tunniste 4b viittaa kohteen 4 alakohteeseen. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 6. Inventoidut linjat ja kohteet vuosien 1952 (kuvan vasen puoli) ja 1961 (kuvan oikea puoli) peruskartoilla. Tunnisteet 1b ja 7b viittaavat ao. kohteiden alakohteisiin. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 7. Inventoidut linjat ja kohteet vuoden 1961 peruskartalla. Tunniste 4b viittaa kohteen 4 alakohteseen. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 8. Kivikkoista ja laakeaa metsämaastoa Kaskikankaan lounaispuolella linjalla VE1. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 9. Kevyesti aurattua hiekkaharjannetta Toivolannevan länsipuolella linjalla VE1. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 10. Kivikkoista maastoa Hullukankaalla VE2-linjalla. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 11. Pusikoitunutta hakkuu-aluetta Teerinevansalmen koillispuolella linjalla VE2. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 12. Suota Kankaanpäännevalle linjalla VE3. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 13. Kivikkoista maastoa Kotokankaan eteläpuolella linjalla VE3. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

4. Inventointikohteet

1. Kannus Kotohaka

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000028516 (kiinteä muinaisjäännös)

Tyyppi: asuinpaikat

Ajoitus: kivikautinen, neoliittinen

N 7096339 E 352830 (asuinpaikka)

N 7096430 E 352912 (kvartsin löytöpaikka)

Korkeus: 64 m mpy

Aiemmat tutkimukset: tark. Petro Pesonen 2016, tark. Lauri Skantsi 2022

Löydöt: –

Muinaisjäännösrekisteri: Asuinpaikka sijaitsee Kannuksen Märsylästä kaakkoon olevan Ullakon kyläosan kaakkoispuolella olevan Myllylän tilan länsipuolella, Tolpparinkankaan luoteispäässä, Kotohaan peltoalueen itäpuolella. Kaikki havaitut asumuspainanteet ovat Tolpparinkankaan halki kulkevan tien länsipuolella.

Maasto on paikalla hiekkapohjaista mäntymetsää ja alueella on useita pieniä, vanhoja hiekkakuoppia sekä monenlaisia roskakuoppia. Asuinpaikalla on havaittu kaikkiaan 18 asumuspainannetta, joista suurin osa näkyy myös LiDAR-kartoilla. Lisäksi asuinpaikalla on kvartsia traktoriurassa ja hiekkakuopan seinämässä.

Inventointi 2023: Kohde on ennallaan. Muinaisjäännösalueen pohjoisrajalta on linjalle SVE1 noin 40 m pohjoiseen. Särkisillantien itäpuolelta saatiin asuinpaikkaan viittaava löytö, yksi kvartsi-iskos. Kvartsi on koekuopasta (N

7096493 353043). Löytöpaikka sijaitsee suunnitellusta sähkönsiirtolinjasta 100 m etelään sekä Kotohaan kivikautisen asuinpaikan muinaisjäännösalueen itärajasta ja Särkisillantiestä 50 m itään. Löytökohta on mäntykankaalla, maastokartan 62,5–65 m mpy korkeuskäyrien välisellä kohdalla. Paikalla on selvä tasanne, jonka maa-aines koekuopan perusteella on kivetöntä hienoa hiekkaa. Tasanteelle ei kaivettu muita koekuoppia.

Tasanteelta pohjoiseen on loivasti viettävä rinne, jossa maa-aines on kivistä ja lajittumatonta. Rinteen alapuolella on kapea tasanne 60–62,5 m:n tasolla, jossa maa-aines on hiekkaa. Rinteeseen ja kapealle tasanteelle kaivetuista koekuopista ei löytöjä tullut.

Kapeasta tasanteesta pohjoiseen, kohti suunniteltua sähkönsiirtolinjaa, maasto on laakeaa mutta samalla epätasaista, rökkyistä ja se jatkuu pitemmälle pohjoiseen noin 60 m tasolla. Maastoa on muokattu metsänkäsittelyn yhteydessä. Koekuoppien maa-aineksen perusteella arvioituna alue on ollut aiemmin peltoa. Maastohavainnon vahvistaa vanha v. 1961 peruskartta, jolla alue on merkitty pelloksi.

Topografian, maaperän ja kvartsilöydön perusteella on mahdollista, että Kotohaan asuinpaikka jatkuu Särkisillantien itäpuolelle, eikä kyse siten olisi vain löytöpaikasta. Sitä ei kuitenkaan varmistettu maastotyössä. Tällä suunnalla selvitettiin, onko mahdollista asuinpaikka pitemmälle sähkönsiirtolinjan suuntaan. Inventointihavaintojen perusteella se ei sinne suuntaan jatku ainakaan löytötasannetta pitemmälle.

Kuva 14. Kohteen 1 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 15. Kvartsin löytöpaikka kohteella 1. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

2. Kannus Rajaräme

Muinaisjäännösrekisterin tunnus: 1000046748
(muu kulttuuriperintökohde)

Tyyppi: kivirakenteet/rajamerkit

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7098266 E 359428

Korkeus: 87 m mpy

Aiemmat tutkimukset: inv. Hans-Peter Schulz 2022, inv. Kalle Luoto, Jussi-Pekka Hiltunen & Jaakko Ervasti 2022

Löydöt: –

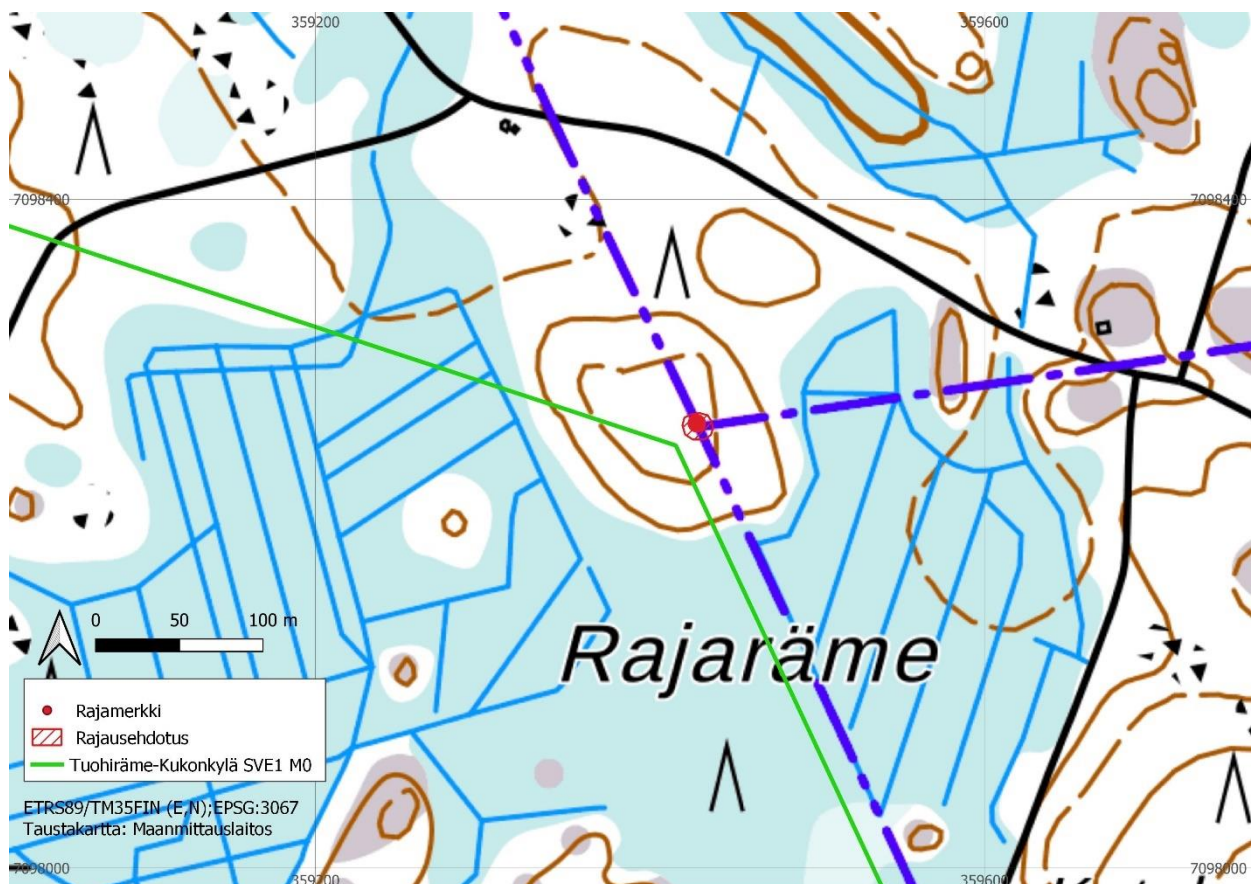
Muinaisjäännösrekisteri: Rajamerkki sijaitsee pienellä mäelle kolmen kunnan rajapisteellä (Kalajoki, Kannus, Sievi). Kohde on koneiden yliajon seurauksena vaurioitunut, keskuskivi on kaatunut ja kivisokkeli on hajonnut.

Keskuskiveä ei pystytty nostamaan ja tarkistamaan olisiko sen ”alapuolella” hakkausta.

Heilu Oy:n inventointiraportin mukaan laonnut rajamerkki sijaitsee Rajarämeen pohjoispuolella, hakkuuaukean itäreunalla. Rajamerkin koko on noin 1 x 1 metriä, korkeus noin 40 cm. Viisarikiven koko on noin 60 x 40 cm. Siitä ei havaittu hakkauksia tai merkintöjä. Rajamerkki paikannettiin vuonna 1843 laaditulta pitäjänkartalta, jolloin paikalla on ollut Sievin, Kannuksen ja Kalajoen pitäjine välinen raja. Raja on merkitty myös vuoden 1961 peruskartalle.

Inventointi 2023: Kohdetta ei tarkastettu maastossa, koska se on tarkastettu kahdessa arkeologisessa inventoinnissa vuonna 2022 (Schulz 2022; Hiltunen *et al.* 2022).

Kohde sijaitsee linjasta SVE1 muutamia kymmeniä metrejä itään ja luoteeseen (sähkönsiirtolinja kääntyy ennen rajamerkkiä jyrkäkosti länsiluoteesta kaakkoon).

Kuva 16. Kohteen 2 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

3. Kannus Rättyänoja

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000047011
(muu kulttuuriperintökohde)

Tyyppi: kivirakenteet/rajamerkit

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7095982 E 360495

Korkeus: 69 m mpy

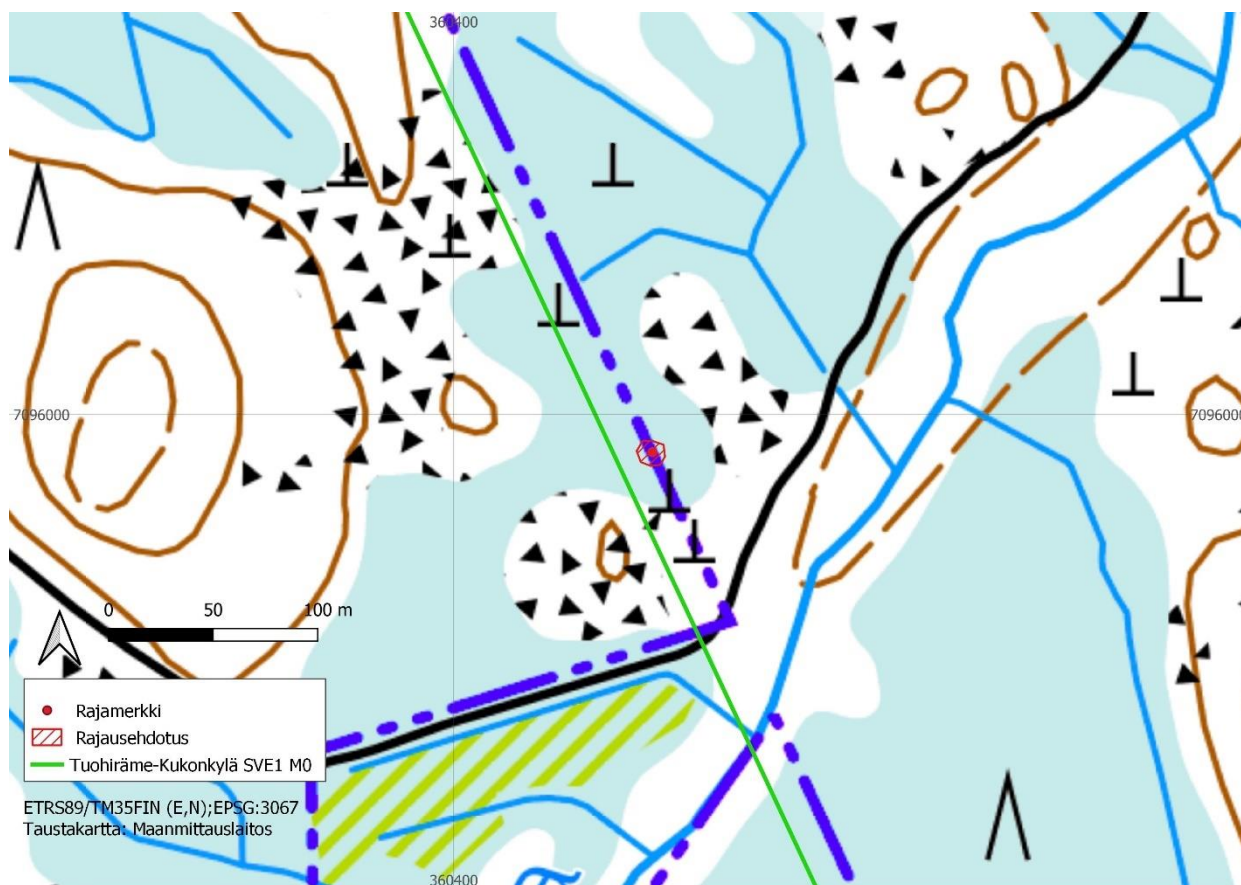
Aiemmat tutkimukset: inv. Kalle Luoto, Jussi-Pekka Hiltunen & Jaakko Ervasti 2022

Muinaisjäännösrekisteri: Rättyänojan pohjoispuolella, metsittyneellä suolla sijaitsee rajamerkki. Rajamerkistä on esillä ainoastaan pieni viisarikivi, jonka koko on noin 30 x 20 cm. Sen

ympärillä mättään sekä sammaleen alla on kiviä noin 50 x 50 cm kokoisella alueella. Rajamerkki on vain noin 30 cm korkea ja erottuu melko heikosti maastosta. Rajamerkin länsireunalle on laitettu pystyyn puinen keppi. Viisarikivessä ei havaittu hakkauksia tai merkintöjä. Rajamerkki sijaitsee nykyisellä Sievin ja Kannuksen rajalla.

Rajamerkki paikannettiin vuonna 1843 laaditulta pitäjänkartalta, jolloin paikalla on ollut Sievin ja Kannuksen pitäjien raja sekä kruunun/valtionmaan raja. Raja on merkitty myös vuoden 1961 peruskartalle.

Inventointi 2023: Kohde on ennallaan. Se sijaitsee aivan linjavaihtoehdon SVE1 kohdalla.

Kuva 17. Kohteen 3 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 18. Rättyänojan rajamerkki (kivi kuvan keskellä). Kuva: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

4. Sievi/Kannus Hautakangas

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000046999 (kiinteä muinaisjäännös)

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7093188 E 361792 (tunnettu tervahauta)

N 7093192 E 361767 (uusi tervahauta)

Korkeus: 94 m mpy

Aiemmat tutkimukset: inv. Kalle Luoto, Jussi-Pekka Hiltunen & Jaakko Ervasti 2022

Löydöt: –

Muinaisjäännösrekisteri: Tervahauta on halkaisijaltaan noin 20 metriä. Tervahauta on melko syvä, mäen yläreunalta mitattuna syvyyttä on noin kaksi metriä. Valli on paksu ja jyrkkä, leveydeltään noin 4,5 metriä. Tervahaudan pohjoispuolelta rajamerkin kohdalla valli on hävinnyt. Halssiaukko sijaitsee alarinteessä, tervahaudan eteläosassa. Tervahaudan keskiosasta otettiin maakairanäyte, josta erottui selkeästi hiilen sekaista maata.

Alakohde:

Tyyppi: kivirakenteet, rajamerkit

Ajoitus: historiallinen

N 7093188 E 361792

Rajamerkki. Likimain nelikulmainen kivilatomus 1 x 1 m korkeus 0,5–0,7 m kaksi kivikertaa. pystykivi keskellä korkeus noin 0,4 m. Vieressä tervahauta. Kohde sijaitsee Hautakankaalla, Sievin ja Kannuksen rajalla, Kannuksentiestä noin 150 m länsiluoteeseen.

Inventointi 2023: Kohteen tarkastuksessa löytyi toinen, aiemmin ilmeisesti huomaamatta jäänyt tervahauta. Etäämpää, harjanteen laelta löytyi maakuoppa. Se on selvästi ihmisen tekemä ja erilainen kuin monet alueella olevat nykyajan koetuskuopat.

Lisäksi todettiin, että muinaisjäännösrekisterissä tervahaudan (pääkohteen) sijainti on merkitty virheellisesti Sievin puolelle. Alakohdeena oleva rajamerkki sijaitsee kahden kunnan, Kannuksen ja Sievin rajalla. Tervahauta on kokonaisuudessaan Kannuksen puolella: keskusta on 10–15 m rajamerkistä lounaaseen.

Myös kohteen korkeus on merkitty muinaisjäännösrekisteriin väärin (74 m); oikea korkeus on korkeusmallin ja maastokartan perusteella 94 m.

Kohde sijaitsee linjavaihtoehdon SVE1 kohdalla.

Uusi alakohde:

Koordinaatit: N 7093192 E 361767

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Tervahauta. Pohjakaava on pyöreähkö, halkaisija 12 m ja syvyys noin 0,7 m. Valli on nelisen metriä leveä ja puolisen metriä korkea. Puolen metrin levyinen halssi on etelään. Hauta sijaitsee entuudestaan tunnetusta tervahaudasta noin 35 m likimain länteen. Paikka on kangasmetsän reunassa etelään viettävässä rinteessä. Rinteen alapuolella on ojitettua kosteikkoa, joka kasvaa kuusta.

Uusi alakohde:

Koordinaatit: N 7093266 E 361764

Tyyppi: maarakenteet/kuopat

Ajoitus: historiallinen

Kivikkokankaalla sijaitseva maakuoppa, joka sijaitsee rajamerkistä 75 m pohjoisluoteeseen ja rajasta noin 5 m itään. Kuopan valli on pohjakaavaltaan pyöreähkö, säännöllisen muotoinen. Sen korkeus on 0,3 m ja leveys noin 0,8 m. Koko kuopan halkaisija valleineen on noin 2,5 m. Itse kuoppa on soikeahko, noin 1,2 x 1 m, syvyys puolisen metriä. Kyseessä voi olla esim. säilytyskuoppa.

Kuva 19. Kohteen 4 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 20. Etualalla rajamerkki, taustalla tervahauta Kannuksen puolella pitäjänrajaa. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

5. Sievi Pohjanlampi

Muinaisjäännösrekisterin tunnus: 1000046860

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7093481 E 362452

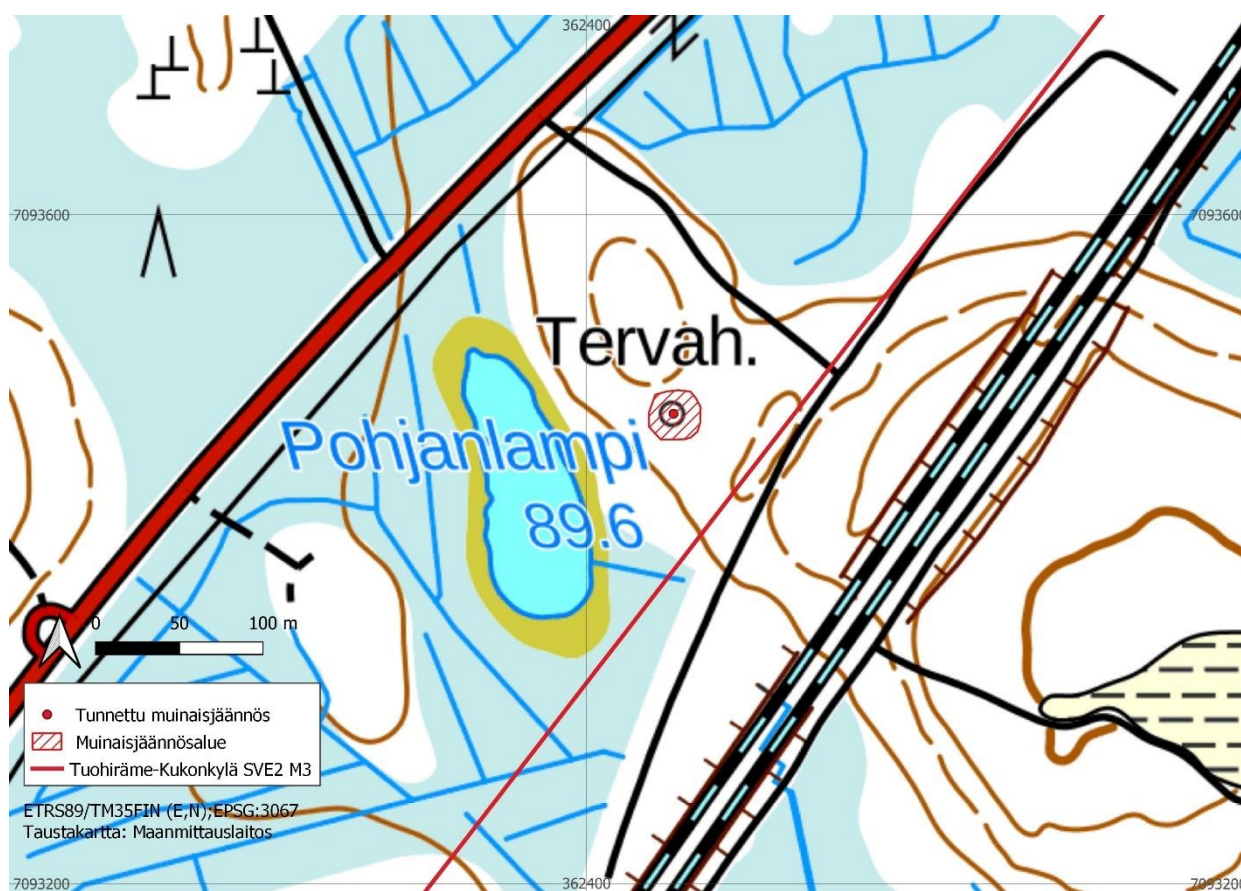
Korkeus: 80 m mpy

Aiemmat tutkimukset: inv. Kalle Luoto, Jussi-Pekka Hiltunen & Jaakko Ervasti 2022

Muinaisjäännösrekisteri: Tervahaudan halkaisija on noin 20 metriä. Sen syvyys pohjalta

vallin yläreunaan mitattuna on noin 1,7 metriä. Vallin leveys on noin 4 metriä. Halssi suuntautuu kaakkoon. Se on noin 6 metriä pitkä, 2 metriä leveä ja 2 metriä syvä. Halssin suulla tervahaudan kuopan puolella on esillä haudan kylmämuurattuja kiviä. Tervahaudan päällä kasvaa jykevää puustoa. Haudan päälle on kaatunut puu itä-länsisuuntaisesti. Haudan vallin päälle tehtiin kairaus, josta havaittiin mustaa hiilensekaista maata.

Inventointi 2023: Kohde on ennallaan. Siihen on linjalta SVE2 matkaa noin 70 metriä luoteeseen.

Kuva 21. Kohteen 5 sijainti ja muinaisjäännösrekisterin mukainen rajaus. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 22. Pohjanlampi-kohteen tervahauta havumetsässä. Kuva: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

6. Kannus Koivuhaudankangas

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000043241
(kiinteä muinaisjäännös)

Tyyppi: kivirakenteet/rajamerkit

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7092515 I 363590

Korkeus: 87,5–90 m mpy

Aiemmat tutkimukset: inv. Teemu Tiainen ja Jussi-Pekka Hiltunen 2021

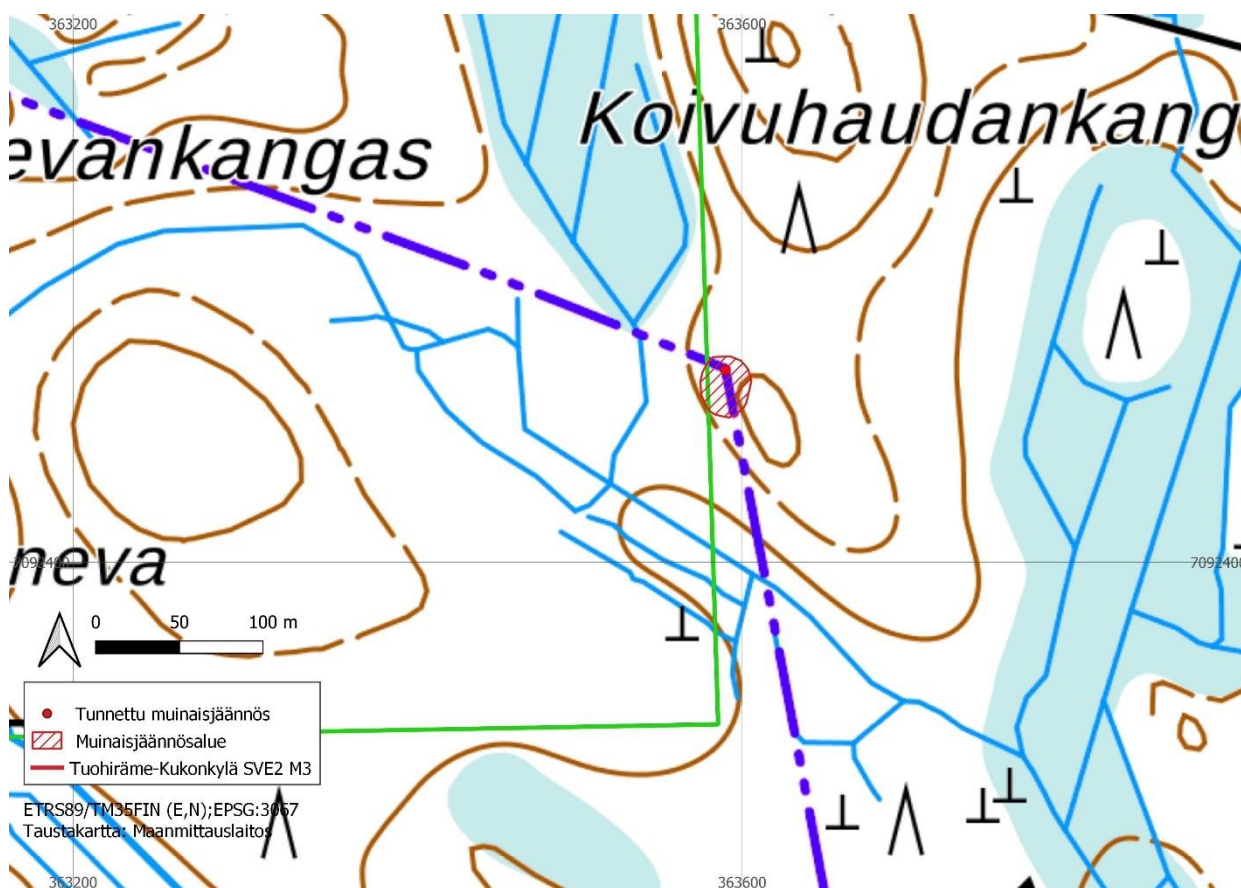
Muinaisjäännösrekisteri: Kannuksen ja Sievin rajalla sijaitseva sammaloitunut ja varpua kasvava rajamerkki, jonka koko on noin 1,4 x 1,4 m ja korkeus noin 1 m. Merkin laella on 30 x 30 cm kokoinen viisarikivi, jossa ei havaittu

hakkauksia. Kuntien välinen raja on sijainnut samalla paikalla ainakin 1800-luvulta lähtien.

Merkin välittömässä läheisyydessä, sen eteläpuolella on muodoltaan laakea ja laaja tervahauta. Haudan halkaisija on yli 20 m, syvyys lähes 1,5 m ja sen halssi suuntautuu lounaaseen. Vallin paksuus on yli 5 m. Tervahaudan päällä kasvaa paksu sammalkerros ja puita.

Tervahaudan etelälaidan ulkoreunalla sijaitsee yksittäinen pystykivi (korkeus n. 90 cm), joka liittyy haudan pohjoispuolella olevaan rajamerkkiin. Kivi on mitä ilmeisimmin rajamerkin pilkka- /viisarikivi, joka osoittaa rajan kulkureitin – pystykivi sijoittuu nykyisellekin kunnanrajalle.

Inventointi 2023: Kohde on ennallaan. Se sijaitsee linjalla SVE1 ja SVE3.

Kuva 23. Kohteen 6 sijainti ja muinaisjäännösrekisterin mukainen rajaus. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 24. Rajamerkki sekametsässä. Kuva: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

7. Kannus Toivola

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/hiilimiilut

Ajoitus: historiallinen

N 7097601 E 354179

Korkeus: 72 m mpy

Aiemmat tutkimukset: –

Löydöt: –

Hiilihauta. Paikalla on pohjakaavaltaan pyöreähkö kuopanne, jonka halkaisija on 4 m ja syvyys 0,7–0,8 m. Kuopan ympärillä näyttää olevan matala valli. Sen erottaminen on hankalaa kuopan ympärillä kasvaneiden puiden takia; inventointiajankohtana niistä oli jäljellä kannot. Kuopan pohjasta otetussa kairanäytteessä oli turpeen alta lähtien 46 cm syvyyteen saakka noen ja hiilen sekainen hiekkakerros. Noin 9–

19 cm:n ja 39–46 cm:n syvyydessä havaittiin selvemmin hiiltä ja nokea. Huuhtoutumiskerrosta ei ollut.

Kohde sijaitsee Elätenevan ja Toivolannevan välisellä pohjois-eteläsuuntaisella hiekkaharjanteella, sen laella ajouran kohdalla.

Siitä noin 50 m pohjoiseen on toinen pyöreähkö maakuoppa, joka on edellistä pienempi. Sen halkaisija on 2 m ja syvyys 0,4–0,5 m. Ympärillä näyttää olevan matala valli. Pohjalta otetussa kairanäytteessä oli sekoittunutta humuksensekaista hiekkaa ja maatunutta puuainesta. Hiiltä oli hyvin vähän. Huuhtoutumiskerrosta ei näkynyt. Yrityksestä huolimatta inventoinnissa ei saatu varmaa näyttöä siitä, onko kyseessä ihmisen tekemä kuoppa (hiilihauta?) vai luonnonprosessien tuloksena muodostunut kuoppa.

Kohde on aivan linjavaihtoehdon SVE1 kohdalla.

Kuva 25. Kohteen 7 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 26. (Eteläisempi) hiilihauta. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

Kuva 27. Pohjoisempi maakuoppa. Kuva: Hannu Poutiainen, Maanala Oy.

8. Kannus Toivola 2

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: kivrakenteet/rajamerkit

Ajoitus: historiallinen

N 7097714 E 354336

Korkeus: 71 m mpy

Aiemmat tutkimukset: –

Löydöt: –

Rajamerkki. Paikalla on 50 cm korkuinen, 25 cm leveä ja 10 cm paksu pystykivi. Se sijaitsee

aivan hiekkakuopan reunassa, hiekkakasan kupeessa. Osittain rapautuneen pystykiven itäisivulla on kaiverrus, jossa näkyy ainakin numero 14.

Kohde sijaitsee Elätenevan ja Toivolannevan välisellä, pohjoinen–etelä-suuntaisella hiekkaharjanteella. Rajamerkki on enklaavin rajalla; ne ovat yleensä ajoitukseltaan myöhäisiä. Lisäksi sijaintipaikan perusteella ei ole varmuutta, onko rajamerkki alkuperäinen tai alkuperäisellä paikallaan.

Kohde on linjan SVE1 lähellä, muutamia kymmeniä metrejä sen pohjoispuolella.

Kuva 28. Kohteen 8 sijainti ja rajausehdotus. Kartta: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 29. Toivola 2 -kohteen rajakivi. Kuva: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

Kuva 30. Lähikuva kivistä hakkauksineen. Kuva: Akseli Tolvi, Maanala Oy.

5. Yhteenveto ja päätelmät

Eri linjausten kohdalta tai niiden liepeiltä oli entuudestaan tiedossa viisi arkeologista kohdetta. Vuoden 2023 inventoinnissa niiden läheisyydestä löytyi ennestään tuntemattomia muinaisjäännöksiä tai tehtiin sellaiseen viittaavia havaintoja: yksi tervahauta, yksi maa-kuoppa (mahdollinen säilytyskuoppa) ja kvartsi-iskos (joka voi olla merkki kivikautisesta asuinpaikasta). Tunnettujen kohteiden sijainti suhteessa eri linjausvaihtoehtoihin selvitettiin.

Ennestään tuntemattomia kohteita löydettiin kolme: tervahauta, hiilihauta ja rajamerkki (ks. raportin kohteita 4, 7 ja 8). Tervahauta ja hiilihauta ovat kiinteitä, historiallisen ajan arkeologisia kohteita, ja niille esitetään statusta kiinteä muinaisjäännös. Rajamerkille esitetään statusta muu kulttuuriperintökohde.

Tervahaudan ja hiilihaudan sijainti (raportin kohteet 4b Sievi/Kannus Hautakangas ja 7 Kannus Toivola) on aiheellista ottaa huomioon, kun sähkönsiirtolinjoja suunnitellaan. Samoin on syytä ottaa huomioon ennestään tunnetut kiinteät muinaisjäännökset, jotka ovat sähkönsiirtolinjoilla tai niiden lähellä (raportin kohteet

1 Kannus Kotohaka, 4 Sievi/Kannus Hautakangas, 5 Sievi Pohjanlampi). Kvartsi-iskoksen löytöpaikalla (1b Kannus Kotohaka) saattaa olla kivikautinen asuinpaikka (kiinteä muinaisjäännös), mikä kannattaa ottaa huomioon mm. mahdollisen arkeologisen lisätutkimuksen ja suojelun varalta.

Raportin kohteet, jotka ovat muita kulttuuriperintökohteita (2 Kannus Rajaräme, 3 Kannus Rättyänoja) suositellaan otettavaksi huomioon mahdollisuuksien mukaan.

Lahdessa 14.9.2023

Hannu Poutiainen, arkeologi, FM

Akseli Tolvi, arkeologi, FM

Maanala Oy

6. Lähteet

Hiekkanen, Markus 1980. *Kannuksen esihistoriallisten muinaisjäännösten perusinventointi*. Museovirasto.

Hiltunen, Jussi-Pekka, Ervasti, Jaakko ja Luoto, Kalle 2022. *Sievi. Malakankaan tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi*. Heilu Oy.

Itäpalo, Jaana 2013a. *Kalajoki–Kannus–Kokkola 2012–2013. Mutkalammin tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi*. Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu.

Itäpalo, Jaana 2013b. *Kalajoki–Kannus–Kokkola 2012. Mökkiperän–Pahkamaan, Uusi-Someran ja Mutkalammin tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi*. Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu.

Itäpalo, Jaana 2013c. *Kannus 2013. Kuuronkalion tuulivoimapuiston arkeologinen inventointi*. Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu.

Itäpalo, Jaana ja Schulz, Hans-Peter 2014. *Kokkola–Kannus–Toholampi–Lestijärvi–Sievi–Niivala 2014. Voimajohtolinjausten arkeologinen inventointi*. Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu.

Itäpalo, Jaana ja Schulz, Hans-Peter 2015. *Kannus 2015. Kaukasennevan tuulipuiston arkeologinen inventointi*. Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu.

Jussila, Timo & Sepänmaa Timo 2012. *Kalajoki, Kannus, Toholampi. Lestijokilaakson osayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi*. Mikroliitti Oy.

Nordenstedt, A. 1816. *Karta öfwer Rätty hemmans Äkrar uti Ylikannus by, Lochteå Socken*. Kannus 4:3, Maanmittauslaitoksen arkisto.

Nordenstedt, A. 1816–27. *1sta Karte delen öfver Norra sidan af Ylikannus bys ägor, belägne i Lochteå Socken*. Kannus 4:6, Maanmittauslaitoksen arkisto.

Nordenstedt, A. 1817–27. *Första Karte delen Öfwer Mutkalampi bys egor, belägne i Lochteå Socken*. Kannus 2:1, Maanmittauslaitoksen arkisto.

Peruskartta 1952. *Karttalehti 2324 12 Välikannus*. Maanmittaushallitus.

Peruskartta 1961. *Karttalehti 2342 03 Eskola*. Maanmittaushallitus.

Pitäjänpkartta 1843a. *Karttalehti 2342 03 Sievi*. Pitäjänkartasto, Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpkartta 1843b. *Karttalehti 2342 06 Sievi*. Pitäjänkartasto, Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpkartta 1846a. *Karttalehti 2342 03 + 06 Kannus, Lohtaja*. Pitäjänkartasto, Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpkartta 1846b. *Karttalehti 2324 12 Kannus, Lohtaja*. Pitäjänkartasto, Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Sarkkinen, Mika 1992. *Kälviä, Kannus, Lohtaja, Kalajoki ja Alavieska. Kertomus Imatran Voima Oy:n voimalinjan Ventusneva–Pyhäkoski eteläosan inventoinnista*. Museovirasto.

Tiainen, Teemu & Sepänmaa, Timo 2016. *Kannus. Kannuksen keskustan ja Eskolan osayleiskaava-alueiden muinaisjäännösinventointi 2016*. Mikroliitti Oy.

Tiainen, Teemu, Hiltunen, Jussi-Pekka & Ervasti, Jaakko 2023a. *Sievi – Kannus – Toholampi Veteli – Alajärvi. Suunniteltujen sähköasemapaikkojen arkeologinen inventointi*. Heilu Oy.

Tiainen, Teemu, Hiltunen, Jussi-Pekka & Ervasti, Jaakko 2023b. *Kalajoki – Alavieska – Sievi – Kannus – Toholampi – Kokkola – Kaustinen – Veteli – Halsua – Perho – Vimpeli – Alajärvi. Kalajoki Jylkkä – Alajärvi Möksy voimajohtolinjojen arkeologinen täydennysinventointi*. Heilu Oy.